

РЕЦЕНЗИЯ
От
ПРОФ. Д-Р ВЕСЕЛКА ДУЛЕВА, ДМ
Началник Отдел "Храни и хранене"
Национален център по обществено здраве и анализи

ОТНОСНО: дисертационен труд на д-р Миглена Йорданова Маринова-Ашкар „Значение на кърменето за здравето на деца до 3 години от семейства с висок риск за алергия“ за присъждане на научна и образователна степен „доктор“ по област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина по научна специалност – „Хигиена (вкл. трудова, комунална, училищна, радиационна и др.)“, в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“- Варна.

Със заповед № Р-109-191/ 15.03.2023 г. на Ректора, на Медицински университет – Варна съм определена за изготвяне на рецензия по процедура за придобиване на ОНС „доктор“ по докторска програма „Хигиена (вкл. трудова, комунална, училищна, радиационна и др.)“, професионално направление 7.1. Медицина, област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, с кандидат д-р Миглена Йорданова Маринова-Ашкар.

Д-р Миглена Йорданова Маринова-Ашкар е докторант, редовна форма на обучение, зачислена със заповед № Р-109 -44/01.02.2019 г.

През 1989 год. д-р Миглена Йорданова Маринова - Ашкар завършва Медицински университет, гр. Варна с придобита квалификационна степен Магистър, след което от 1989 год. до 2003 год. работи като лекар-неонатолог в Отделение по неонатология, МБАЛ „Св. Ив. Рилски“ – гр. Разград. От 2003 год. до 2008 год. тя е лекар-неонатолог – Сектор „Новородени“ на Родилно отделение, МБАЛ „Св. Анна-АД“ – Варна, след което през периода 2008 год. 2009 год. тя е Началник сектор „Новородени“ на Родилно отделение, а от 2009 год. до момента д-р Маринова-Ашкар е Началник отделение Неонатология, МБАЛ „Св. Анна-АД“ – Варна.

Д-р Маринова – Ашкар от 1999 год. е със специалност по детски болести, МА – гр. София, а от 2007 год. е със специалност по неонатология, придобита от Медицински университет – гр. Плевен. От 2005 г. е с квалификация по здравен мениджмънт от Медицински университет – гр. Варна. Д-р Маринова – Ашкар е специализирала неонатология във водещи университетски болници - Университетска болница при МУ – Залцбург, Австрия (2010 г.), Университетска болница при МУ – Грац, Австрия (2007

г. и 2005 г.), Университетска болница – Ашкелон при МУ „Бен Гурион“, Израел (1999 г.). Преминала е обучение по обществено здраве в майчиното и детско здравеопазване - гр. Триест, Италия през 2008 год.

Д-р Маринова-Ашкар е член на БЛС, Българската Неонатологична Асоциация, (член на World Newborn Association), на ESPGHAN и BULSPGHAN

Д-р Маринова-Ашкар владее английски и руски езици.

Темата на представения за рецензия дисертационен труд „Значение на кърменето за здравето на деца до 3 години от семейства с висок риск за алергия“ е актуална и практически значима.

През последните десетилетия честотата на алергичните заболявания се е увеличила значително, като обхваща до 20% от населението по света, а 60% от алергиите се изявяват още през първата година от живота. Много проучвания доказват, че атопичният дерматит и хранителната алергия обикновено дебютират в кърмаческа и ранна детска възраст и постепенно при някои деца прогресират до алергична астма и алергичен ринит в предучилищна и училищна възраст. В световен мащаб честотата на атопичен дерматит варира от 0,2% до 24.6%, а разпространението му през първите 2 години от живота е 21.5%. Децата с фамилност за алергии са с по-висок здравен риск не само за други алергични заболявания, но и за соматични и психосоматични заболявания. Заедно със здравословните проблеми, които носят на засегнатите деца, алергичните заболявания засягат качеството на живот на децата и на семействата им. Превантивните стратегии са особено важни за децата с висок риск за развитие на алергия - когато единият или двамата родители са алергични. Различни фактори по време на кърменето, които комплексно модулират детското здраве, могат да повлияят неговите здравни ефекти върху растящия детски организъм. Изключителното кърмене в първите 4-6 месеца от живота на детето, период на метаболитно и имуноно програмиране осигурява краткосрочни и дългосрочни ползи за здравето и интелектуалното развитие на децата, както и се предполага, че намалява риска от хранителни алергии, особено към белтъка на кравето мляко. Публикации от последните години, както и становището на Европейската академия по алергия и клинична имунология не подкрепят избягването на алергенни храни като стратегия за превенция на алергиите по време на бременност, лактация и през периода на хранене. Майчината кърма осигурява протекция на детето съобразно специфичното си микробиологично обкръжение и собствения си имуноен капацитет и с това компенсира инсуфициентния имуноен отговор в най-уязвимия период от развитието на имунната

система на детето. Кърмата съдържа вещества, подкрепящи не само пасивния имунитет, но и стимулиращи собствената имунна система на детето. Ролята на кърменето върху развитието на имунната система и проявата на хранителна алергия остава терен за бъдещи изследвания, поради различните резултати, в зависимост от хетерогенността на проучванията, както и на сложността на развитието на хранителна алергия. Предмет на изследвания и дискусии са въпросите, свързани с протективния ефект на кърменето по отношение на предпазване от атопични заболявания.

Дисертационният труд „Значение на кърменето за здравето на деца до 3 години от семейства с висок риск за алергия“ съдържа 159 страници, обособени в отделни части: въведение (1 стр.), литературен обзор (50 стр.), цел, задачи, хипотези (1 стр.), материали и методи (7 стр.), резултати (26 стр.) дискусия (11 стр.), изводи (3 стр.), приноси (1 стр.), публикации по темата (1 стр.), приложения (26 стр.), библиография (20 стр.).

Материалът е онагледен е със 6 фигури, 31 таблици и 11 приложения. Литературната справка съдържа 306 литературни източници, от които 31 на кирилица и 275 на латиница.

Публикациите във връзка с дисертационния труд са 4 броя, от които 2 на английски език. Представени са 7 участия в научни форуми, от които 3 в чужди научни форуми.

Дисертационният труд на д-р Маринова – Ашкар е написан компетентно и изчерпателно. Проличава доброто познаване и владееене на методите и процедурите, свързани с настоящото проучване.

Структурата на работата е във формат на дисертационен труд.

Литературният обзор е включва в 2 раздела със 7 подраздела и 12 части: Епидемиология и значение на атопиите в детската възраст; Икономически загуби от атопиите в детската възраст; Фактори, увеличаващи риска от атопия (Генетична фамилност, Фактори на околната среда, Хигиенна теория); Превантивни практики в атопични семейства (Хранене по време на бременност, Кърмене, Хидролизатни млека, Практики на хранване, Пробиотици, Витамин D, Омега-3-мастни киселини, Остри инфекции, Хранително разнообразие); Рискове от коморбидност при деца от атопични семейства и при атопични деца; Растеж при деца в риск от развитие на атопия и с атопия, Значение на кърменето за растежа.

Преобладават международните литературни източници, представени са и националните публикации в областта, направен е преглед на литературните източници

и в ретроспективен аспект, като са включени и достатъчен брой публикации от последните години. Литературният обзор показва добро владение на проблема и научната литература от д-р Маринова – Ашкар, проблематиката в областта е представена цялостно и компетентно аргументира избора на използваните методи в научната разработка на дисертанта.

Адекватно е определена основната цел на дисертационния труд – да се проучи влиянието на кърменето върху растежа, развитието и здравето на деца в ранна детска възраст (вкл. физическо и нервно-психическо развитие, остра заболяемост, изява на алергии) от семейства с данни за атопия.

Формулираните 4 задачи дават възможност да се постигне поставената цел. Изпълнението на задачите на дисертационната разработка позволяват: Да се оцени влиянието на кърменето върху растежа на деца, родени в семейства с анамнеза за алергия; Да се измери връзката между кърменето и острата заболяемост на децата с фамилна анамнеза за алергия; Да се проследят изявите на алергия и връзката им с млечното хранене в изследваната група деца; Да се оцени нервно-психическо развитие на деца, родени в семейства с анамнеза за алергия, както и влиянието на кърменето върху него при контролиране на факторите тютюнопушене на майката, брой членове на семейството, брой братя/сестри.

Формулираните работни хипотези (че при децата, родени в семейства с висок риск за атопия, храненето с кърма повлиява благоприятно показателите на физическото и нервно-психическо развитие през първите години от живота; и че честотата на острите заболявания и изявата на атопични състояния в ранна детска възраст е по-ниска при кърмените деца) намират потвърждение в разработения дисертационен труд.

За постигане целите на дисертационния труд е използван богат набор от методи: *Документален метод* - осъществен целенасочен, тематично ориентиран анализ на повече от 300 публикации, достъпни в PubMed, SCOPUS и Science Direct и др.; *Анкетен метод* - преки индивидуални анкетни проучвания, включващи данни относно демографски и социално-икономически показатели на родителите, начин на зачеване, протичане на бременността и родоразрешение; демографски и антропометрични показатели на детето; скала за оценка на данните за атопичен дерматит (SCORAD) и въпросник за оценка потенциална изява на алергии (CoMiSS); хранителни практики на детето; здравословно състояние на детето; изява на алергии; оценка на нервно-психическото развитие на детето; *Клинични методи*; *Антропометрични измервания*; *Статистически методи* - дескриптивни методи, честотен анализ на качествени

променливи, вариационен анализ на количествени променливи; *Методи за проверка на хипотези* – параметрични и непараметрични методи, логистичен регресионен анализ. *Статистическият анализ* на данните е извършен чрез приложение на софтуерния пакет SPSS 25.0, Jamovi 2.2.2., *Графичен метод*

Научното изследване е кохортното проспективно сред деца с фамилна анамнеза за алергия, проведено в периода 2017-2021 година. Обект на научното изследване са: 156 родилки от поканени 1210 в МБАЛ „Св. Анна - АД“ – Варна, като изпълнените протокола на проучването са 120 деца, родени от семейства с висок риск за алергия (54 момичета и 66 момчета). Участниците са включени в изследването след получаване на писмено информирано съгласие от родителите или настойниците им. Разработени са адекватни критерии за включване или изключване на децата при подбора им в началото на изследването.

Проучването е одобрено от КЕНИ (Комисия по етика на научните изследвания) на МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна.

Резултатите от изследванията и анкетните проучвания са с оригинален характер, съответстват на поставените задачи, представени и онагледени са подходящо. Дисертационният труд обхваща всички аспекти и алгоритми за оценка на развитието и здравето на деца в ранна детска възраст (вкл. физическо и нервно-психическо развитие, остра заболяемост, изява на алергии) и представлява задълбочено анализиране на информацията за деца от семейства с данни за атопия.

Резултатите и обсъжданията са представени задълбочено и в съответствие с поставените задачи, което улеснява систематизирането и възприемането им.

Формулирани са четири основни извода, съответстващи на поставените задачи и основната цел. Всеки от изводите логично следва от получените резултати. Изводите са формулирани в зависимост от пола на децата. Оценено е влиянието на кърменето върху растежа през първите години от живота на деца, родени в семейства с анамнеза за алергия, като потвърждава фактите - Кърмените деца имат по-здравословен темп на растеж; Видът мляко, който детето е приемало през кърмаческия период, има гранична статистическа значимост за някои от антропометричните показатели. Установено е, че децата без изява на атопичен дерматит имат по-бърз темп на растеж на ръст и тегло на 2 години от тези с атопичен дерматит при статистическа значимост на резултатите, които са представени в зависимост и от пола на децата. Формулирани са изводи и по отношение на острата заболяемост при децата – момчетата с изява на хранителна алергия боледуват по-често от остри инфекции, респираторни инфекции,

гастроентерити и биват хоспитализирани по-често, като изключително кърмените момчета боледуват по-рядко с по-малка продължителност на заболяванията. Момчетата с изява на хранителна алергия боледуват значително по-често и по-дълго от остър бронхиолит и остър ларингит. Установено е, че продължителността на кърмене има значение за броя хоспитализации по повод заболявания на дихателната система. Видът на млякото, който децата получават, има значение за броя хоспитализации по повод заболявания на храносмилателната система – получавалите кърма момчета се хоспитализират по-рядко по повод заболявания на храносмилателната система. При анализиране изявите на алергия и връзката им с млечното хранене в изследваната група деца, се установява, че при мъжкия пол изявата на алергии е по-честа отколкото при женския; най-често алергии се изявяват при хранените със стандартно мляко за кърмачета деца. Продължителността на кърменето е статистически значим фактор за изявата на алергичен риноконюнктивит в рамките на изследвания период. Според вида хранене, повече алергии са изявяват при децата на заместващо/смесено хранене, отколкото при кърмените. По отношение на нервно-психическото развитие на децата се установява, че при момчетата и момичетата има значение броят други деца и членовете на семейството, като при по-многолюдните семейства децата имат по-добро развитие, а продължителността на кърменето не влияе на оценката. При момчетата и момичетата с майки пушачки стойности във всички области на нервно-психическото развитие са по-ниски.

Приносите са оформени в два аспекта - Приноси с оригинален характер и Приноси с потвърдителен характер.

Приноси с оригинален характер

Оригиналните приноси на дисертационния труд са свързани с факта, че за първи път в България е направена оценка и се изследва: влиянието на кърменето върху здравето на деца с фамилност за алергия в ранната детска възраст – до 3 години; нервно-психическото развитие на децата и влиянието върху него на начина на хранене и на някои епигенетични фактори, както и влиянието на вида млечно хранене върху растежа, острата заболяемост, изявата на алергии и нервно-психическото развитие на деца в риск за алергия.

Приноси с потвърдителен характер

Ценни са и приносите с потвърдителен характер, с които дисертационният труд потвърждава литературни данни, че: децата с фамилност за алергия, хранени с млека за кърмачета имат по-бурен темп на растеж; кърмените деца боледуват по-рядко, по-рядко

се хоспитализират и имат по-кратки хоспитализации поради заболявания на дихателната и храносмилателна системи, отколкото хранените с млека за кърмачета; Децата с изявен атопичен дерматит имат по-бавен темп на растеж от тези без атопичен дерматит; Изявилите хранителна алергия боледуват по-често и по-продължително от остри гастроентерити; При мъжкия пол изявата на алергии е по-честа, отколкото при женския; Най-често алергии се срещат при деца, хранени със стандартни млека за кърмачета; Децата с хранителна алергия боледуват по-често от остри заболявания и се хоспитализират по-често; Най-много алергии се проявяват при децата, кърмени по-малко от 6 месеца; Децата на майки-пушачки имат по-ниски показатели на нервно-психическото развитие; Момчетата, които имат брат/сестра, имат по-високи показатели на нервно-психическото развитие; използването на млека за кърмачета спрямо кърмата са статистически значим фактор върху общото нервно-психическото развитие на момчетата; Броят на членовете на семейството оказва влияние върху нервно-психическото развитие на децата.

В заключение: Темата на дисертационния труд е актуална, научно-обоснована и дисертабилна. Основната цел и задачите са формулирани ясно и в съответствие с темата. Резултатите са с оригинален характер и с определена практическа приложимост. Представеният материал съдържа научна информация, резултати от собствани изследвания и анализи, които са интерпретирани адекватно. Проличава владенето на приложените методи и познаването на научната литература от Д-р Миглена Йорданова Маринова-Ашкар. Приносите са с оригинален и потвърдителен характер и дават възможност за практически решения при храненето на деца до 3 години от семейства с висок риск за алергия.

Базирайки се на гореизложеното изразявам положителна оценка на представения ми за рецензия дисертационен труд „Значение на кърменето за здравето на деца до 3 години от семейства с висок риск за алергия“. Убедено считам, че научното жури може да оцени положително разработката и да подкрепи присъждането на научна и образователна степен „доктор“ по област на висше образование 7.Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина по научна специалност – „Хигиена (вкл. трудова, комунална, училищна, радиационна и др.)“ на Д-р Миглена Йорданова Маринова-Ашкар в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“, гр. Варна.

15.05.2023 год.

Проф. д-р Веселка Дулева, дм:.....